

Opvoedingsondersteuning: modewoord?

Sonja Becq

Opvoedingsondersteuning lijkt vandaag wel een modewoord. Na zoveel jaren van strijd om ook de 'zachte' waarden op de politieke agenda te krijgen, lijken we daar eindelijk in te slagen.

De ervaring dat naast sociaal-economische ook ethische waarden een rol spelen in ons welbevinden, is daar zeker niet vreemd aan.

Al wat met kinderen en jongeren te maken heeft, wordt hoe langer hoe belangrijker geacht. Terecht. Maar laten we er wel over waken dat dit gebeurt vanuit een positieve benadering en niet vanuit een negatief beeld van te voorkomen jeugddelinquentie of -criminaliteit.

Opvoeden is voor alle ouders een leerproces, ongeacht leeftijd, geslacht, opleidingsniveau of sociale klasse. Twijfel, onzekerheid, ruzies of teleurstellingen (minder goede schoolresultaten, gebruikt mijn kind drugs?, hoeveel zakgeld?) horen evenzeer bij de opvoeding als gedeeld plezier, trots, gevoel van verbondenheid (gezamenlijk ontbijt, fier zijn op de

zoon/dochter als actieve jeugdleid(st)er...). Alle ouders hebben deugd van wat steun, een door andere ouders gedeelde visie of begrip als het wat moeilijker gaat. Ouders zoeken die steun in eerste instantie in hun omgeving. Daarnaast is er ruimte voor en nood aan diverse vormen van professionele ondersteuning.

Opvoeden is een interactief proces. De perfecte opvoeder of het perfect, pasklaar opvoedingsrecept bestaan niet. Vragen en twijfels zijn normaal. Ook al is opvoeden vanzelfsprekend, het verloopt niet rimpelloos. Het is normaal dat mensen vragen hebben. De antwoorden daarop dienen zo weinig mogelijk problematiserend te zijn, maar moeten wel preventief kunnen werken.

Opvoeden is een relationeel gebeuren tussen kind en opvoeder. Binnen dit proces speelt zowel het opvoedend handelen als de ontwikkeling van het kind. Bovendien kunnen ontwikkeling en opvoeding niet los gezien worden van de omgevingscontext en de gezinsondersteuning in het algemeen.

Sonja Becq was van 1986 tot 1993 achtereenvolgens hoofd van de KAV-studiedienst en KAV-algemeen secretaris. Nadien was ze een tijdlang kabinetsmedewerker van premier Dehaene en personeelsdirecteur van Familiehulp, dienst voor Gezins- en Bejaardenhulp. Sedert 1995 is ze Vlaams volksvertegenwoordiger (CVP; lees: CD&V).

BELANG VAN OPVOEDINGSONDERSTEUNING

In het begin van de jaren negentig meenden pedagogen en wetenschappers bij ouders onzekerheid vast te stellen m.b.t. de opvoeding van hun kinderen. Het bleek dat ze daar, bijvoorbeeld tijdens raadplegingen voor preventieve kindzorg en bij artsen, meer dan vroeger vragen over stelden.

De laatste jaren is er – zowel vanuit de gezinnen zelf, als vanuit het middenveld, als vanuit de wetenschap – een toenemende belangstelling voor ondersteuning op opvoedingsgebied. Men kan deze behoefte in verband brengen met de maatschappelijke ontwikkelingen en met de gezinsevoluties. Opvoeding lijkt moeilijk en complex geworden. Vroeger leek er een structuur te zijn waarin de mogelijkheden en grenzen van het samenleven en de opvoeding duidelijk en vanzelfsprekend aanwezig waren. 'Vaders wil is wet', was in vele huisgezinnen regel. Rond het gezin was er een familie- en buurtnetwerk, waarop men kon steunen als men vragen of problemen had. (Groot)ouders, broers of zussen woonden in de buurt, buren liepen bij mekaar aan. Er werd veel gepraat over alledaagse gebeurtenissen. Er waren duidelijke waarden en normen om kinderen op te voeden. De grenzen – iedereen was akkoord dat die er waren – lagen in vele gezinnen gelijkaardig. Kortom, er was duidelijkheid.

De laatste decennia hebben zich heel wat maatschappelijke veranderingen voorgedaan met indirecte en directe gevolgen voor de opvoeding in het gezin. Gezinnen worden kleiner. Er is een toenemende individualisering van gezinsleden en gezinnen. En de verscheidenheid in gezinsvormen is groot.

Kinderen en gezinnen kennen een toenemend aantal opvoedingsrelaties. Denken we aan de rol van onthaalouders of aan de mozaïekgezinnen waarin twee paar ouders en vier paar grootouders geen uitzondering vormen. Ook is er een trend om met meter en peter (niet langer noodzakelijk opa en oma, maar een jongere vriend(in) van de ouders, of een jonge neef of nicht), met grootouders of met buren een heus netwerk voor het kind te vormen.

Ouders die gezins- en beroepsarbeid combineren, hebben een drukke agenda. Hun rolpatronen liggen niet meer zo vanzelfsprekend vast. Het aanbod op de vrijetijds-, de opvoedings- en de onderwijsmarkt is enorm.

Ook de sociale verschillen tussen gezinnen en het multicultureel samenleven vormen uitdagingen.

Volgens rechtsfilosoof Koen Raes hebben ouders zich nog nooit zo verantwoordelijk gevoeld voor hun kinderen. Ze besteden vooral veel aandacht aan hun schoolprestaties. Hij denkt niet dat we naar een samenleving gaan met meer duurzame relaties. De maatschappij zal steeds minder aandacht hebben voor wat koppels met mekaar uitspoken en steeds meer voor de kinderen.

Tussen de 7% en 13% van de kinderen wordt geboren via kunstmatige technieken. Kan de vrouw niet zwanger worden, staat de wetenschap klaar. We leven in de tijd van het gewenste kind. De verwachtingen van de ouders zijn dan ook heel groot geworden, net zoals de verantwoordelijkheden die ze willen opnemen of soms naar de school toeschuiven...

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind bepaalt dat in principe de ouders de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding van het kind en dat de overheid passende maatregelen moet nemen om hen daarbij te ondersteunen. De relatie tussen ouders en

opgroeïende kinderen gaat meer en meer de richting uit van een onderhandelingshuis-houden waarin dialoog, afspraken, conflict-oplossing centraal staan. Dat betekent voor vele ouders een nieuwe relatiecultuur waarin ze zelf niet opgegroeïd zijn. In een steeds complexere samenleving bepalen bovendien ouders zelf de waarden en doelen die zij hun kinderen willen meegeven. Het is dan ook logisch dat ouders van vandaag met vragen zitten. Die hoeven niet noodzakelijk gezien te worden als een uiting van onzekerheid, dan wel als een betrachting om de kinderen en adolescenten zo goed mogelijk op te voeden en daarbij gebruik te maken van de meest recente inzichten. In veel gevallen lossen ouders die opvoedingsvragen zelf op. Als zij steun wensen, zoeken zij die in de eerste plaats via het informeel sociaal netwerk en in mindere mate in het professioneel circuit.

Kansarme groepen hebben het moeilijker om in het kluwen van maatschappelijke evoluties hun weg te vinden en een visie te ontwikkelen. Om tot een goed opvoedingsklimaat te komen, dient voldaan aan een aantal basisvereisten: werk, redelijk inkomen, behoorlijke huisvesting, gezonde voeding enz. Fundamenteel ijveren kansarme gezinnen ervoor dat hun kinderen het beter zouden hebben dan zichzelf. Ze hebben echter niet geleerd hoe ze dat voor mekaar kunnen krijgen. Ze vinden moeilijker aansluiting bij de reguliere maatschappelijke voorzieningen of ze haken af. Daar spelen allerlei factoren in mee: ze zijn er niet welkom, ze voelen zich 'buitenstaanders' of gecontroleerd in plaats van ondersteund, ze ervaren financiële en

culturele drempels.

Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat ouders veel behoefte hebben aan steun - vaak wordt die niet ingelost - onder meer bij gebrek aan een informeel sociaal netwerk. Gericht onderzoek wijst bovendien uit dat sommige groepen zoals adoptie-ouders, éénoudergezinnen, kansarmen, meerlingouders een antwoord willen op specifieke vragen en dat het wenselijk is hiervoor een eigen aanbod uit te werken.

Beleidsmatig kwam een en ander in een stroomversnelling. Binnen de Gezins- en Welzijnsraad - die opvoedingsondersteuning als een te bespreken thema beschouwt - wordt een advies voorbereid. In de

motie van aanbeveling van het Vlaams parlement bij de maatschappelijke beleidsnota Bijzondere Jeugdzorg (1999) wordt aan de Vlaamse regering onder meer gevraagd om de opvoedingsondersteunende dienst- en hulpverlening uit te breiden. Kind en Gezin stelde een opdrachthouder aan voor opvoedingsondersteuning. In het Vlaams parlement heb ik zelf, met het oog op een globale en onderbouwde visie, een resolutie i.v.m. opvoedingsondersteuning ingediend. Vlaams volksvertegenwoordiger Patricia Ceysens heeft een voorstel van decreet ingediend om de bestaande regeling voor gezinsopvoedkundige (én gezins- én opvoedingsondersteunende) activiteiten om te buigen in een regeling exclusief gericht op activiteiten inzake opvoedingsondersteuning. Naar aanleiding hiervan vroeg de CVP een hoorzitting, waarin vanuit verschillende invalshoeken en vanuit diverse geledingen preventiewerkers en hulpverleners hun kijk op de zaak uiteenzetten.

Sonja Becq

Ouders, als ze zich onzeker voelen, moeten de nodige steun kunnen genieten, zonder dat dit problematiserend hoeft over te komen.

”

OPVOEDINGSONDERSTEUNING: VLAG DEKT VELE LADINGEN

Opvoedingsondersteuning is gericht op de ondersteuning van het opvoedingsproces. Het gaat om het verbeteren van de opvoedings-situatie van kinderen, waarbij ouders en opvoeders het aangrijpingspunt vormen. Prof. Lieve Vandemeulebroecke verwoordde het in de hoorzitting als volgt: "Als opvoedingsondersteuning beschouw ik alle beleids- of andere maatregelen, voorzieningen en activiteiten die erop gericht zijn de mogelijkheden van het primaire opvoedingsmilieu aan te spreken, te verrijken of te optimaliseren met de bedoeling kinderen en jongeren optimale opvoedings- en ontwikkelingskansen te bieden. Het sleutelbegrip bij opvoedingsondersteuning is *empowerment*: versterken van de aanwezige opvoedingscapaciteiten en vergroten van de mondigheid." Jan Van Gils heeft het over de 'veerkracht' van mensen: "Onderaan, als fundament, staat het oevertrouwen dat mensen in hun eerste levensmaanden ontwikkelen. Daarboven zien we de informele sociale netwerken. Hoger in het schema staat zingeving. Dat is de ervaring en de overtuiging van mensen dat ze greep hebben op hun eigen leven, er zin kunnen aan geven."

Gezinnen dienen in staat gesteld zelf problemen aan te pakken en op te lossen. Er mag geen afhankelijkheid van deskundigen gecreëerd worden.

Naast aspecten van opvoedingscompetentie en -attitude van ouders, gaat de aandacht ook naar de context waarin opvoeding plaatsvindt en de factoren die de ouder-kindrelatie mee beïnvloeden. Deze laatste raken

onder meer aan ruimtelijke ordening en leefbaarheid van de buurt (verpaupering, veiligheid, drugsoverlast, criminaliteit) en aan gezinssituaties (spanning en stress door werkloosheid, ziekte, schulden, relatieproblemen). Onderzoek toont aan dat intensieve programma's die zich óók richten op de context veelbelovender zijn dan deze die zich alléén bezighouden met de opvoeding. Het gaat niet alleen om trucjes en vaardigheden, maar ook om het creëren van levensomstandigheden die de risico- en stressfactoren in de omgeving van het gezin minimaliseren en de sociale ondersteuningsfactoren maximaliseren.

Zoals Dirk Dalle, medewerker van vzw Welzijnszorg, het formuleert: "Aan opvoedingsondersteuning doen vraagt volgens ons allereerst aandacht voor de leefsituatie van de gezinnen en hun voorgeschiedenis. Er zijn de omstandigheden waarin de gezinnen moeten leven: manier van wonen, voortdurend in onzekerheid moeten leven voor de dag van morgen, schulden die zich opgestapeld hebben... Van mensen die aan opvoedingsondersteuning doen, wordt dan ook verwacht dat ze beseffen waar ze terecht komen, dat ze weet hebben van het leven van de armsten en dat ze voor hen kiezen om hen te ondersteunen. Dat betekent dat ze hen ook niet in de steek laten als er fouten worden gemaakt."

Kortom, opvoedingsondersteuning maakt deel uit van een ruimer kader van gezinsondersteunende maatregelen die tot doel hebben het welzijn van gezinnen te bevorderen, met aandacht voor opvoeding, verzorging, financiën en huishouden, intieme relaties en arbeid.

Sonja Becq

Opvoedingsondersteuning veronderstelt een pakket aan uiteenlopende maatregelen. ”

AANBOD EN VRAAG OP VERSCHILLENDE NIVEAUS

Opvoedingsondersteuning veronderstelt een pakket aan uiteenlopende maatregelen. Differentiatie van aanpak, van activiteiten... moet terug te vinden zijn op verschillende vlakken.

Differentiatie vanuit de door ouders subjectief ervaren spanning.

- Opvoedingsondersteuning als verrijking van de opvoeding en van het milieu waarin die zich afspeelt (gewone opvoedingssituatie): er hoeft niet al een probleem te zijn voordat men openstaat voor opvoedingsondersteuning. Hier richt men zich via het formeel en informeel circuit

tot alle ouders en opvoeders met opvoedingsvragen.

- Opvoedingsondersteuning als pedagogische preventie van problematische situaties (opvoedingsspanning): gerichte acties voor het vroegtijdig onderkennen en ondersteunen van opvoedings- en gedragsproblemen, gericht op risicofactoren waardoor de opvoeding onder spanning komt te staan.

- Opvoedingsondersteuning in het kader van pedagogische hulpverlening (opvoedingscrisis): geïndividualiseerde begeleiding van het opvoedingsproces waarbij men uithuisplaatsing van het kind tracht te vermijden.

Differentiatie vanuit doelgroepen en werkbe-reik.

We denken hierbij aan éénoudergezinnen, adoptiegezinnen, kansarme gezinnen, gezinnen met kleine kinderen of met opgroeiende pubers, gezinnen met meerlingen...

Differentiatie naar communicatiekanalen en methodieken.

Hierbij kan het gaan om tv- of radiospotjes, videosessies, oefenscholen, gespreksavonden... Doelgroep en methodiek dienen op mekaar afgestemd te zijn.

In mijn resolutie wordt uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor opvoedingsondersteuning als preventieve maatregel, die zich gradueel richt van de gewone dagelijkse opvoedingssituatie

en -praktijk naar de meer gespannen en enigszins als bedreigend aangevoelde opvoedingssituaties. Belangrijk is dat vertrokken wordt vanuit de vaardigheden van de ouders en niet vanuit hun tekorten, zoals in vermeld voorstel van decreet gemotiveerd werd. Opvoedingsondersteuning als preventieve

maatregel impliceert dat ook gerichte acties naar afgebakende doelgroepen aan bod kunnen komen.

HUIDIG AANBOD

Er bestaat in Vlaanderen (en elders) een traditie van initiatieven en maatregelen om de gezinsopvoeding te bevorderen. Het feit dat er nog altijd nieuwe ontstaan, waarvan overigens in toenemende mate gebruik gemaakt wordt, wijst nogmaals op een behoefte aan opvoedingsondersteuning. De overheid heeft ook heel wat bestaande organisaties in de sectoren algemeen welzijn, bijzondere jeugdbijstand, gehandicaptenzorg, onderwijs en zorgsector een aanvullende preventieopdracht gegeven. Dat betekent dat er een preventiewerker aan toegevoegd en/of dat extra subsidie gegeven werd voor preventieve gezinseducatieve activiteiten.

Het aantal op het terrein actieve partners is groot: Kind en Gezin, preventiecellen van de comités voor Bijzondere Jeugdzorg, Centra

Sonja Becq

De maatschappij zal steeds minder aandacht hebben voor wat koppels met mekaar uitspoken en steeds meer voor de kinderen.

”

voor Leerlingenbegeleiding, Jongerenadviescentra, Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning, Centra voor Integrale Gezinszorg, Kinder- en Jongerentelefoon, klassieke en minder klassieke gezins- en vrouwenbewegingen, Welzijnszorg, ouderverenigingen, afdelingen kinderpsychiatrie...

Tal van groepen die - elk vanuit hun eigen invalshoek, opgebouwde praktijk en *know-how* - een bijdrage kunnen leveren voor een gecoördineerd en globaal preventiebeleid inzake opvoedingsondersteuning.

Enkele opmerkelijke voorbeelden zijn de opvoedingstelefoon (van vzw De Keerkring) uit Beveren en het PAS-project (Pedagogisch Advies en Stimulering) uit Genk. Beide projecten werken goed samen met de diensten uit hun omgeving. De Keerkring is vier jaar actief. In die tijd ontving de opvoedingstelefoon 2.056 oproepen. Van de bellers is 70% moeder, 60% van de vragen gaat over het eerste kind. Vragen over jonge kinderen gaan meestal over weerbarstig gedrag, driftbuien, agressie. 38% van de vragen slaat op pubers tussen twaalf en achttien; 30% op kinderen tussen twee en zes jaar. De opvoedingstelefoon stelde zich uitdrukkelijk tot doel geen 'pasklare recepten' af te leveren, maar bouwde een samenwerking met andere diensten uit. Het PAS-project probeert het hele preventieterrein te bestrijken en ankerpunten voor hulpverlening op te bouwen, gesteund op medewerking en coördinatie van al wie momenteel reeds op het terrein en in de regio actief is. Er zijn werkingen met moedergroepen om netwerkvorming te stimuleren evenals initiatieven vanuit het opbouwwerk of de kinderopvang.

Wellicht meer gekend zijn de 'klassieke' gespreksavonden van gezinsverenigingen, oudercomités en buurtwerkingen of de oefenscholen van de Bond van Grote en Jonge Gezinnen en diens *Brieven aan jonge ouders* en *Botsing*. Laatstgenoemd tijdschrift, gericht aan ouders met tieners, heeft inmiddels zijn derde jaar aangevat.

VRAGEN TOT ONTWIKKELING BELEIDSKADER EN RUIM PALMARES AAN MAATREGELEN

Het bestaand aanbod aan initiatieven vertoont een grote versnippering. Bovendien is en blijft onduidelijk welke initiatieven er

overal het licht zien en gezien hebben. Er is duidelijk nood aan een totaalvisie en aan een langetermijnperspectief.

Een eerste maatregel zou dan ook kunnen zijn: inventariseren wat er momenteel bestaat aan opvoedingsondersteunende initiatieven en initiatiefnemers.

Daarnaast zou een kader gecreëerd moeten worden voor een gecoördineerd en toegankelijk (basis)aanbod, met een vlot toegankelijke, niet-stigmatiserende en oriënterende instap. Voor de uitwerking hiervan zou men moeten rekening houden met:

- versterking van het sociaal weefsel;
- laagdrempelige, kortlopende opvoedingssteun die algemeen toegankelijk is voor specifieke doelgroepen, kansarmen of allochtonen;
- naadloze overgang van primaire, secundaire en tertiaire preventie;
- ervaring en *knowhow* van de reeds bestaande actoren op het terrein zoals Kind en Gezin, CLB's, sociaal-culturele en gezinsorganisaties,

Sonja Becq

Kansarme gezinnen ijveren ervoor dat hun kinderen het beter zouden hebben dan zichzelf. Ze hebben echter niet geleerd hoe ze dat voor mekaar kunnen krijgen.

”

jeugdverenigingen, buurtwerking, algemeen welzijnswerk, bijzondere jeugdbijstand enzovoort;

- coördinatie van dit kader vanuit eenzelfde visie, over de verschillende beleidsdepartementen heen.

Sonja Becq

We leven in de tijd van het gewenste kind. De verwachtingen van de ouders zijn dan ook heel groot geworden.

”

Een en ander veronderstelt, naast ervaringsdeskundigheid, ook wetenschappelijke ondersteuning via een coördinatiefunctie. Deze laatste kan ook mee zorgen voor de wetenschappelijke begeleiding van een aantal lopende of nieuw te ondernemen experimenten.

Ook is er vraag naar een ontwikkelingsinstituut dat kan zorgen voor methodiek- en materiaalontwikkeling en voor verspreiding, vorming en bijscholing, documentatie en informatie en praktijkadvies hieromtrent.

Er van uitgaand dat netwerkondersteuning en werking met ervaringsdeskundigheid essentieel zijn, veronderstelt dit:

- ondersteunen van vrijwilligers: bij specifieke groepen ouders bestaat grote terughoudendheid of weerstand tegenover professionele hulp en dienstverlening. Naarmate een steunhulpverlener dichter bij de doelgroep staat en cultuurverschillen kleiner zijn, kan de toegang tot de gezinnen gemakkelijker en de steun effectiever zijn;
- verderzetten van de betoelaging van de ontmoetings- en vormingsfunctie rond opvoedkundige activiteiten van sociaal-culturele verenigingen en nieuwe laagdrempelige en uiteenlopende initiatieven;
- mogelijk maken van verschillende methodieken en werkvormen;
- mogelijk maken van een aanvullend aanbod voor specifieke doelgroepen zoals éénouder-

gezinnen of nieuw samengestelde gezinnen, kansarme gezinnen of allochtonen, met speciale aandacht voor hun vragen, behoeften en ervaringen;

- geven van financiële stimuli voor een steunpunt opvoedingsondersteuning of een opvoedingswinkel als een initia-

tief dat voortvloeit uit samenwerkingsverbanden in of tussen gemeenten. Het gaat om laagdrempelige voorzieningen, waar ouders en andere opvoeders informatie, voorlichting en advies kunnen krijgen. Hier kunnen afspraken gemaakt worden voor pedagogische adviesgesprekken en ontwikkelingscreening of kan er voor intensievere hulp doorverwezen worden naar jeugdhulpverlening of geestelijke gezondheidszorg. Beroepskrachten inzake opvoedingsondersteuning zouden er cursussen kunnen volgen.

TOT SLOT

Opvoeden is een van de mooiste en boeiendste activiteiten uit een mensenleven. We ondersteunen de idee dat ouders de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kind. In de interactie met haar/zijn kind zal een ouder heel vaak intuïtief weten hoe zij of hij een en ander moet aanpakken. Dit neemt niet weg dat ouders, als ze zich onzeker voelen, de nodige steun moeten kunnen genieten, zonder dat dit problematiserend hoeft over te komen. Een goed ondersteunend netwerk en werken met vrijwilligers vormen daarin de eerste stap. Daarnaast is er nood aan een laagdrempelige, voldoende verscheiden eerstelijnsadviesfunctie van waaruit, indien nodig, de stap naar verdere hulpverlening kan gezet worden.

Het brede veld van uiteenlopende activiteiten

inzake opvoedingsondersteuning verdient een conceptueel kader van waaruit de bestaande werkzaamheid gestroomlijnd en op mekaar afgestemd kan worden. Dit zal de doelmatigheid en het laagdrempelig karakter ervan ten goede komen.

Maar naast opvoedingsondersteuning, specifiek gericht op de ouder-kind-relatie, blijven wij het belang van relatie- en gezinsondersteuning beklemtonen. De overheidsondersteuning van gezonde relaties en relatiepatronen mag niet herleid worden tot de relevantie ervan voor de ouder-kind-relatie. In die zin betreuren wij dat de vroegere mogelijkheid tot subsidiëring van gezins- en opvoedkundige activiteiten herleid en beperkt wordt tot opvoedkundige activiteiten. Het houdt in dat vorming rond schuldbemiddeling of avonden voor echtgescheidenen of voor grootouders wél voor subsidiëring in aanmerking zouden kunnen komen als de relevantie ervan kan aangetoond worden voor de ontwikkeling van de ouder-kind-relatie, maar niet als zij een verrijking van de relatie of bv. de weerbaarheid van de volwassen consument zouden beogen.

Er is één stap gezet, maar er blijft nog een lange weg te gaan.